

МІСІОНЕРСТВО І НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАКТОР В УКРАЇНІ

"Людей взагалі" не існувало і ніколи на існуватиме. Людину робить "якоюсь" її приналежність до певного етносу, до конкретної національної культури. В цьому контексті нинішній український ренесанс – це перш за все ренесанс національно-культурний. І це явище важливе не лише для України, але й світового соціокультурного процесу. Повернення українців до власних культурних витоків, культурної спадщини спричиняє нове осягнення ними себе. Воно відкриває додаткові потенції поступу українства.

Новий погляд на культурні витoki зумовлює і перегляд оцінки сфери релігії. Адже релігія займала в межах національної культури одне з провідних місць. Більше того, релігійна сфера нині виступає одним з головних чинників духовного, національного і культурного відродження нації, а відтак і процесу українського державотворення. Це доводить той факт, що чимала частина українського суспільства включена в сферу релігії, намагається віднайти саме в ній життєвий смисл та ідеал. Така активність щодо релігійності в нашому суспільстві зумовлюється і знеціненням світоглядних ідей попередньої системи цінностей. Нині настало нове розуміння місця і ролі релігії в житті як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Розглядаючи культуру України, її концептуальне розуміння через призму релігійності, ми майже завжди маємо на увазі традиційні конфесії. Але нині надати необхідні умови лише для традиційної релігійності означало б позбавити частину суспільства необхідних свобод для вільного вибору духовно-релігійних парадигм, обділити особистість в правах і свободах (Конституція України, стаття 35). Відтак, поруч з активізацією традиційної релігійності в Україні, поступово почали завойовувати місцевий релігійний простір і так звані нетрадиційні релігії. Перенесене на тло нашого суспільства засобами місіонерства, віровчення останніх не є успадкованим українцями ні на культурному, ні на ментальному рівнях, ні в національних традиціях і звичаях.

Виникає питання – наскільки місіонерська діяльність нових і деяких традиційних конфесій здатна відігравати конструктивну функцію щодо національного чинника? Чи враховують (або хоча б знають) місіонери у своїй діяльності національну специфіку?

Проблема врахування в Україні національного чинника в місіонерській діяльності розглядається у кількох аспектах:

1. Попередня підготовка і обізнаність місіонерів з національними особливостями, традиціями і звичаями України.
2. Можливість оперувати національною мовою в місіонерській роботі.
3. Ставлення (участь) місіонерів до процесу національного відродження в Україні.
4. Врахування національного чинника в місіонерській діяльності.

Аналізу місіонерської роботи через призму національного ми повинні піддавати діяльність не лише новітніх Церков. Наш розгляд буде неповним без тих з них, які нині визначаються як традиційні. Нині останні значно поступаються нетрадиційним течіям через відсталість форм і методів місіонерської роботи. Наприклад, традиція місіонерства у православ'ї в Україні поступово нівелювалася через непотрібність такої роботи при царизмі. В той час держава брала на себе багато функцій місіонерства. При радянській владі ж існувала сувора заборона місіонерської роботи. Лише в 1996 р. пройшов Перший з'їзд єпархіальних місіонерів РПУ (куди входить і УПЦ МП). З'їзд

* Старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, к.філос.н.

** Старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, к.філос.н.

був покликаний знайти і осмислити сучасні підходи у місіонерській діяльності Церкви. Однією з цілей цієї діяльності є "захист від дії нових течій і просвітлення нерелігійних"¹. Інші православні напрями в Україні не об'єднали поки що свої місіонерські зусилля навіть в своїх рамках і діють на рівні окремих місій.

Проведення місіонерської діяльності влюбій країні вимагає хоча б найелементарнішої підготовки з питань історії і культури краю від тих, хто її проводить. Про це не двозначно висловився і II Ватиканський Собор. Декрет цього Собору про місіонерську діяльність зобов'язує знати і цінити мову, культуру того народу, де проводиться місіонерська робота. Одним з головних завдань місіонера визначено пошук дотичних точок з місцевою традицією. На жаль, нині місіонери часто розглядають Україну як духовного порядку цілину, що нібито лише чекає прийняття "духовного зерна". Частково це є вірним, бо українське суспільство потребує духовного відродження. Але, поряд з цим, нехтується місцева дохристиянська і тисячолітня християнська традиція. Цікаво, що незнання (або перекручене, тенденційне знання) історії України характерне не лише для нетрадиційних Церков. Цим "грішать" й ті Церкви, чис перебування в Україні нараховує вже віки (наприклад, УПЦ у юрисдикції Московського патріархату).

Назагал переважаючу більшість місіонерів в Україні складають особи, які, як ми уже зазначали, не є бодай найелементарніше обізнаними щодо національної історії і культури країни. Діяльність місіонерів і місіонерських товариств часто зорієнтовано суто на проголошення релігійних вчень. Ці вчення, як нетрадиційні для України явища, стоять далеко поза національними вимірами українського суспільства. Такі місіонери не усвідомлюють того факту, що їх віровчення не можуть виконувати функцію національно-культурного відродження. Адже ці віровчення не залучені до національного, стоять осторонь національно-культурного підґрунтя нації. Позбавлена національних рис релігійність неодмінно буде носієм іншої – ненаціональної, позанаціональної, антинаціональної культури. А це може призвести українське суспільство до протистояння, і то не лише релігійного, а й політичного. Замість того, щоб сприяти консолідації суспільства навколо національної ідеї, а в ширшому контексті – сприяти становленню української нації і розбудові незалежної української держави.

Зрозуміло, що найбільш плідний внесок в українське національне відродження конфесія спроможна здійснити лише тоді, коли вона буде максимально враховувати місцеві національно-культурні парадигми, буде виразником інтересів українства. Тобто буде якщо не "від роду нашого", то хоча б враховувати національний фактор. Проте поширення в Україні різноманітних релігійних віровчень заходами місіонерства складає окрему проблему, якій має бути дана в цьому контексті належна оцінка. Адже коли нетрадиційна релігійність проголошує ідеї самозречення особистості, то поруч з цим проголошуються й ідеї космополітизму, національного нігілізму, зречення від національного. Проповідуючи "вселенське християнське братство", неохристиянські місіонери тим самим змушують людину цуратися національних традицій і звичаїв як чогось поганського, сатанинського, що протистоїть самому духу Нового Заповіту. В релігійній літературі нетрадиційних конфесій важко віднайти терміни "космополітизм", "космополіі", позаяк останні все ж вважаються явища політичного порядку. Але космополітичний характер більшості нових релігійних утворень очевидний. Нинішнє неохристиянство вважає себе носієм реставрованих чи відроджених ідей первісного християнства, вважає себе релігією "вселенською". Космополітичні принципи цієї релігії впливають вже з самого новозаповітного тексту (Гал. 3:28). Тому розкриваючи космополітизм нетрадиційної релігійності, ми прослідковуємо причини негативного ставлення останньої до української національної

¹ Московський Церковний вісник. – 1996. – №5-8. – С. 1-2

ідеї.

Неохристиянство як "духовна спільнота" віруючих, гостро критикує католицизм та православ'я. Проте у своїй діяльності неохристияни все ж керуються тими ж ідеями вселенського панування, які були закладені у канонічних новозавітних біблійних текстах та у творах отців Церкви. Це авторитарне зерно діє в християнстві незалежно від його напрямку. Саме воно спричинює нав'язування монополії, влади над віруючими і спрямоване насамперед проти національної належності останніх в ім'я "вищого громадянства Неба". Неохристияни, живучи на цій землі, люблять її настільки, наскільки це є їм важливим: необхідним для "спасіння" і досягнення "громадянства неба".

Р.Кемпбелл, один з лідерів Церкви Христа в Україні, в одному із своїх проспектів зазначає: "Церква Христа не приймає вчення людини, включаючи написані людьми віровчення, і не визнає традиції людей як авторитет. Ми дотримуємося вчення лише Біблії... Ми не навчаємо тому, чому не вчить Біблія". Це так виглядає з теоретико-догматичного боку справи. Але реально на основі принципу позалюдськості йде цілковите зросійщення або ж американізація українського суспільства. Звернімо увагу на те, що Церква свідомо "не визнає традицій людей як авторитет". Таке твердження в контексті національного відродження і державотворчих процесів засвідчує факт ігнорування і нехтування історико-культурним підґрунтям народу.

Інший лідер громади Церкви Христа відзначав: "Сьогодні ми мусимо бути обережними щодо традицій і переконань людських, до їх дотримання тільки тому, що так йшлося завжди. Нам необхідно триматися тих істинних традицій, які прийшли від Бога"¹. Зрозуміло, що в утвердженні Церквою поняття "істинних" національно-релігійні чи національні традиції не входять. До того ж, традиція – це завжди щось успадковане, стереотипне, дія якого відбувається історично і на ментальному рівні проходить крізь покоління і віки. Тому закликаючи слідувати тепер за новими, "істинними" традиціями, новітні місіонери тим самим ламають національні традиції окремого етносу, знищують його духовні надбання. Такого роду місіонерство загалом постає швидше виразником процесу культурного поневолення нації, духовної експансії проти неї, ніж її духовного відродження.

Проте розуміння цього є у далеко не всіх громадян України. Відділенням релігієзнавства Інституту Філософії НАН України у 1996-1997 роках були проведені соціологічні дослідження, результати яких показали, що більшість віруючих східних областей України негативно оцінили включення Церкви в національно-відроджувальний процес або ж вважають, що місіонерська діяльність ніяк не пов'язана із процесом національного відродження. Найбільш характерними в цьому відношенні були такі відповіді в анкетах: "Церква і відродження – різні питання"; – "Це відводить людину в чергову єресь і закриває шлях до істини". Проте зауважимо, що подеколи зустрічалося й розуміння тісного зв'язку між цими поняттями. Так, дехто з респондентів написав: "Церква перероджує людину і в такий спосіб може змінити суспільство"; "Я за відновлення нації через оновлення розуму біблійними істинами"; "Церква несе відповідальність за ту територію, на якій вона знаходиться".

Зазначимо, що участь місіонерів у процесі національного відродження аж ніяк не передбачає участь їх у політичних акціях, як це дехто розуміє. Адже проста проповідь українською мовою для зрусифікованих українців іноді може принести більше користі, аніж політична акція. Розуміння цього поступово приходить як до традиційних, так і до нетрадиційних релігійних течій. Характерною в цьому відношенні є конференція "Роль Церкви в сучасному житті України", яку проводило Об'єднання Незалежних Харизматичних Християнських Церков України (Повного Євангелія) в Києві в квітні 1997 року. Використання в оформленні сцени державних прапорів, молитви за

¹ Листи до членів Церкви від 18.04.93 р.

Україну, за її народ, за владу в Україні. Проте поруч з цим в ряді доповідей акцентувалась увага на тому, що "Бог не дивиться на національність" й що "Релігія не може мати національних рис, оскільки втратить від цього свій євангельський зміст", Відтак, показуючи свою зацікавленість у відродженні України, Церква термін "відродження" інтерпретує в суто євангельському контексті. Євангелія, на думку багатьох виступаючих, не просто стоять поза національними вимірами окремих націй, а й прямо засуджують те, що "від світу цього". І це, до речі, характерне не лише для цієї Церкви. Подібні міркування підтверджує також анонімне анкетування послідовників Повного Євангелія. Майже всі опитувані послідовники цієї течії негативно ставляться до процесу національного відродження в Україні. Свою позицію вони аргументують тим, що релігія не може мати національних рис, оскільки від цього втратить євангельських зміст.

Погодимось з твердженнями, що Бог є понаднаціональним. Але якщо ми визнаємо творення світу ним, то чи не постане намагання жити позанаціонально, нехтувати національним чинником певним викликом божественному поділу людей на раси та нації? І не випадково в цьому контексті апостоли які були першими місіонерами християнства, високо поцінювали саме національні почуття людей. Так, Апостол Павло зазначав, зокрема, що для юдеїв від був як юдей, щоб юдеїв придбати, для підзаконних був як підзаконний, хоч сам підзаконним не був.

Розглядаючи українське суспільство як цілину в релігійному розумінні, місіонери, як це уже зазначалося вище, мають певну рацію. Радянська влада, в силу конкретних об'єктивних і суб'єктивних факторів, перекривала доступ до релігії кільком поколінням людей поспіль. Релігія мала дозволене право існування лише в тих вузьких рамках, які протягом семи десятиліть відводилися і визначалися командно-компартиійною ідеологічною системою. Тому нині релігійна сфера України має в собі окремі "пустоти", які можуть бути заповнені певними релігійними ідеями. Проте сімдесят років – час надто малий для зміни духовних парадигм українського суспільства, які століттями формувалася на національній культурі і традиціях. І ці парадигми мають, попри все, християнську основу. Адже офіційне запровадження християнства в Русі-Україні, ідеї християнства, що поширилися тут, так чи інакше впливали на традиційний культурний комплекс давніх українців.

З часом християнство, будучи фактично офіційною і традиційною релігією України, набуло тут певних національних рис. Воно стало тим стрижнем, навколо якого формувалася уся світоглядна й культурна сфера української нації. Відзначаємо це для того, щоб наголосити, що Україна як така має тисячолітню християнську традицію. Прояви цієї традиції віднаходяться не лише на культурному, а й на ментальному рівнях. Тому некоректним є культивування і пропагування точки зору, яку часто можна почути з уст закордонних місіонерів, що український народ є далеким від усвідомлення справжнього християнства. Постає питання: що ж взагалі тоді розуміється під "справжнім" християнством? Тоді ним є християнство космополітів, тобто людей, які знівечили свої культурні корені. Людей, що засудили і зреклися значного національного духовного надбання своїх предків. Адже розуміння "справжнього" чи "істинного" християнства, як назагал "божественної істини", кожним місіонером тлумачиться згідно того віровчення, яке він сповідує. Саме його він розуміє як "істинно-правильне", відтак засуджуючи усі інші. Бо не секрет, що кожна нова релігійна конфесія так чи інакше постає як певна альтернатива усім іншим.

Не випадково перше, на чому наголошує неохристиянський місіонер в своїй роботі, так це на відступництво усіх інших релігійних течій від "чистоти" Нового Заповіту. Він доводить, що лише його конфесія і сповідувана і пропагована ним віровчення є тією єдиною вірною доктриною, яка була започаткована ще Ісусом Христом і апостолами. Характерним прикладом цього може слугувати діяльність місіонерів Церкви Христа в Україні. Саме ці ідеї вони утверджували в поширюваному

інформаційному проспекті під назвою "The True Church. Jesus built only one Church" (Одна істинна Церква. Ісус вибудував лише одну Церкву). Більше того, члени Церкви не визнають навіть назви "християнин" за будь-яким з тих, хто не є її членом.

Слідування за чужими для українського світогляду релігійними ідеями, витоки яких знаходяться за межами країни, не може уособлювати в собі національний дух, традиційну ментальність українця. Відтак всі заклики прилучити українців до "універсальних" релігійних вчень, аби він знайшов в них задоволення своїх духовних потреб, не можуть бути справедливими. Так, в писаннях Церкви Єднання прямо зазначається: "Якщо Україна буде триматися за преподобного Муна (тобто його вчення. Авт.) міцніше, ніж Америка, то вона займе провідні позиції в світі... Саме внаслідок цього в ній почнуть з'являтися ідеальні сім'ї".¹ Церква Ісуса Христа Святих останніх днів навпаки, висуває ідею згідно якої американська земля вважається "святою землею". "Ми віримо, – зазначається в "Основі віри" Церкви – що Сіон (Новий Єрусалим) буде збудований саме на Американському континенті".² Відтак мормон-українець мусить визнавати Америку за нову "святую землю", а внаслідок цього і за певний духовний життєвий орієнтир для себе. Так чи інакше, але саме американська культура має відігравати в його духовному житті першочергове значення. Тим самим своя національна культура відкидається на другий план.

Власне, ніколи не існувало і не існує релігії, яка стояла б поза національно-культурними вимірами окремих націй. Так, говорячи про іслам, ми не можемо абстрагуватися від арабської культури, без якої останній втратив би своє самобутнє обличчя. Справедливим також буде це і щодо християнства. Воно так чи інакше несло на зорі свого становлення дух іудейства не лише зовнішньо, а й внутрішньо, починаючи вже з контексту самої Біблії. Ніяким чином не виступаючи проти будь-якої національної культури, що лежить в основі привношуваних релігійних течій, ми не можемо погодитись на те, що будь-яка з них виступала для українців світоглядним дороговказом, щоб затушовувалася при цьому своя багата і оригінальна культура.

Дійсно, пропаганда нової для українців релігійної свідомості ніколи не може бути чисто релігійною, а швидше є культурно-релігійною. Кожне релігійне вчення, яке поширюється в Україні місіонерами, несе в собі конкретну культурну матрицю певної національної культури, в надрах якої воно формувалося і визначалося або ж представниками якої були фундатори того чи іншого віровчення. І цей елемент подекуди міцніший за релігійний. Зрозуміло, що неохристиянські конфесії американської культури і перенесення її на тло нашого суспільства може мати непередбачувані наслідки. Адже проходить процес підміни однієї традиції на іншу, яка сформувалася в іншому культурно– і релігійно-національному середовищі. (Інакше ця традиція перестає бути власне традицією – формою передачі від покоління до покоління певних, притаманних окремому етносу ідей, світоглядних уявлень, звичаїв, досвіду тощо). Національні традиції і звичай це не відокремлене явище в житті народу. Вони постають насамперед як "втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми. А ці взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духовну культуру даного народу, що в свою чергу впливає на процес постання народної творчості".³ Тому нав'язування чужої певному народу традиції (чужого світогляду, звичаїв, святинь тощо) рівноцінне його духовному поневоленню, своєрідній агресії проти нього.

Чому ж українське суспільство виявляється таким сприйнятливим для поширення місіонерських ідей? Відповідь полягає в одному, але вельми важливому факті – це незнання (або ж необ'єктивне, викривлене витлумачення) переважною більшістю

¹ Преподобний Сан М'ян Мун. Істинна сім'я та я. – К., 1995. – С.15.

² Основи Євангелія. – Солт Лейк Сіті, – 1985. – С.168

³ Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – К., 1991. – Т.1. – С.9.

членів суспільства власної історії. Сприймання національної культури як чогось "буржуазно-націоналістичного". Нехтування, а подекуди й зневажливе ставлення до національної мови виливається в те, що називається браком національної гідності, національної самосвідомості. Останнє, в свою чергу, складає всі передумови для навернення національно несвідомих особистостей в те чи інше нетрадиційне віровчення. Тим самим найчастіше нівелюється національно-культурний чинник, змінюється на аморфний космополітизм. Певною мірою навернення частини українського суспільства до нетрадиційної релігійності спричинене браком стабільних буттєвих парадигм, які хоча й були хибними й химерними, але їх мало більшість суспільства в добу "розвитку соціалізму". Ці парадигми надавали цій частині суспільства деякої впевненості й ілюзії стабільності буття. З розладом Радянського Союзу і руйнацією усєї компартійної системи останні були втрачені.

Одним із найважливіших питань у місіонерській роботі, особливо для умов України, є мова. До останнього часу більшість іноземців не виділяли українську специфіку із об'ємного поняття "Радянський Союз". Але й після проголошення незалежності України більшість місіонерів, особливо нетрадиційних течій, не поспішають вчити українську мову. Найчастіше у місіонерській роботі використовується російська, рідше – англійська. Саме цими мовами друкується література релігійного вжитку, проводяться релігійно-обрядові заходи, радіо- і телепередачі. Причин такого стану багато. Виділимо серед них головніші:

- відсутність або недостатня кількість україномовних віроповчальних джерел;
- відсутність україномовних місіонерських кадрів і бажання якнайшвидше охопити щонайбільше населення України, більшість якого розуміє російську мову;
- малочисельність течій і необхідність місіонерської роботи часто одними і тими ж людьми на терені всіх країн СНД. І тут вибирати місіонерам немає з чого – українець російську мову розуміє, а росіянин українську – ні. Цікавими в цьому світлі виявляються факти, коли в громаді розповсюджується література українською мовою (наприклад, Біблія), то вона часто не має необхідної ваги, оскільки релігійне навчання йде російською мовою і український переклад згодом витискається російським;
- і, на жаль, небажання самих етнічних українців вивчати рідну мову.

На наш погляд, немає потреби доводити, що прищеплюючи чужу духовність та ще й при цьому чужою мовою, місіонер повністю розриває будь-які зв'язки людини з національним чинником. Проти цього нині гостро виступає ряд дослідників (Г.Астер, В.Іванишин, П.Потічний, Я.Радевич-Винницький та ін.), які зауважують, що етнічність у технологічному суспільстві кінця ХХ ст. забезпечує один з сенсів життя людини. Тому не випадково наприкінці нашого століття так активно розпадаються імперії. Поліетнічні ж країни, в т.ч. і США, поступово відмовляються від теорії "котла", який "переварює" і уніфікує людей, переймаючи натомість ідею "мозаїки" – "американський українець" (американець українського походження) і таке інше. І в цьому випадку саме мова, поряд з територією, є тим стрижнем, який дозволяє людям ідентифікувати себе як громадян певної країни.

Звичаї, а також мова – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю". Відтак мова виступає однією з головних (якщо не найголовнішою) ознакою нації, з нехтування якої починається нехтування цілою нацією, її культурою, зі зреченням якої зрікаються і свого народу.

Процес українського національного відродження ставить на меті відродити увесь культурно-духовний комплекс нації. Одним з найважливіших складових цього комплексу є мова. Нині необхідно надати їй всі необхідні умови для плідного розвитку в суспільстві, яких вона не мала протягом тривалого часу. Адже максимум, що можна було зробити для занепаду української культури, мови, національних традицій і звичаїв було зроблене в часи панування в Україні російсько-імперської, а згодом - більшовицької влади. Жертвами такої політики є національно "знебарвлені"

особистості, навернення яких в лоно нетрадиційних релігій є власно легким і безболісним процесом. Це не вимагає великих зусиль і від самих людей при заміні (підміні) національно-культурного, релігійного підґрунтя чи взагалі нівелювання його. І, як правило, саме такі люди становлять більшість у складі нетрадиційних та тих традиційних конфесій, які нехтують національним чинником.

Русифікація українців – біда української нації. І коли місіонери твердять нині, що вони звертаються до українського народу рідною для нього мовою – російською, то такі висновки вони роблять на основі зворотної реакції вірних. Це ж підтверджується наслідками анкетування проведеного Відділенням релігієзнавства ІФ НАНУ в 1995-1996 рр. На питання про те, якою мовою повинні проводитися богослужіння, найбільш характерними відповідями у східному і південному регіонах України були: "Це не важливо, головне, щоб було доступним для розуміння людей"; "На мові, доступній для регіону"; "Важлива не мова, а істина, яка вказує на вихід". Були й більш оригінальні відповіді. Зокрема: "Мова богослужінь має бути євангельською" (арамейською? – Авт.); "Мова, на якій духовний наставник може донести шлях любові Божої"; "Мова богослужіння має бути християнською". В західному регіоні України ситуація дещо інша. Відповіді були в основному дві – або ж мова українська, або ж церковнослов'янська. Відзначимо, що якщо українці часто самі зневажають свою рідну мову, то чого чекати тоді поваги до неї з боку місіонерів. Характерним є той факт, що останні ж потрапляють, особливо в східних і південних регіонах України у скрутну ситуацію. Українською мовою їх проповіді для російськомовного (у своїй більшості) населення важкі для сприйняття. А місіонерська робота російською мовою, окрім порушення закону про мову, є не етичною, оскільки сприяє подальшій русифікації етнічних українців.

Незалежність України поволі, але приносить свої плоди. Деякі релігійні течії поступово українізуються, починають враховувати національну специфіку. Зокрема вводяться богослужіння українською, поруч з англійською чи російською мовами (Міжнародна християнська Асамблея, Церква Перемога, Місія Гедеонові брати тощо). Все більше книг, статей, періодичних видань з'являється українською мовою в Товаристві свідомості Крішни, Церкві Ісуса Христа Святих останніх днів, місії "Світло на Сході" та інших релігійних течіях. Характерним є те, що деяким темношкірим пасторам простіше було вивчити українську мову, аніж багатьом їх парафіянам, які десятки років живуть в Україні.

Національний чинник в різні часові періоди і в різних регіонах відігравав неоднакове значення у змісті місіонерської роботи в Україні. Наприклад, чітко розрізняються періоди Українського православ'я, царський та радянський періоди останнього. В свою чергу, час існування Українського православ'я теж неоднорідний – тут ми зустрічаємо діяльність польських ксьондзів, єзуїтів та інших місіонерів. У більшості своїй останні намагалися нищити чужі їм українські звичаї та обряди, мову устрій життя і насаджували польські порядки. Поруч з ними діяли українські православні та греко-католицькі місіонери, діяльність яких була майже протилежною. Це підтверджує велика богословська та церковна література, яка в XVI-XVIII століттях часто ставала на захист українського чинника у діяльності Церков.

При пануванні в Україні російського самодержавства на проблему національного у Церкві зверталася особлива увага. Ця проблема розглядалася як небезпечне явище для цілісності імперії. Тому місіонерська діяльність православної Церкви була синонімом русифікації. Протестантські напрямки у кращому випадку, були нейтральними щодо національного фактору. У радянські часи місіонерська діяльність практично всіх релігійних течій просто заборонялася. Навіть проповідь можна було проголосити лише в культовому приміщенні чи на цвинтарі.

Ці та інші факти доводять, що у домінуванні чи, навпаки, мінімізації національного чинника у місіонерській діяльності велику, якщо не визначальну роль

відіграє держава. Адже чітке дотримання закону про мови в Україні могло б зняти протягом 5-10 років всі суперечки щодо мови богослужінь. І такі приклади в історії відомі. Окрім того, в руках держави є і економічні важелі з найрізноманітнішими стимулами для україномовних видань, засобів інформації тощо.

Стрижневим принципом сьогодення України є усвідомлення важливості процесу національного відродження саме в контексті самозбереження. Ми мусимо не просто відродити нашу культуру, але також і зберегти її як найціннішу річ для блага власного ж майбутнього. Вельми актуальними і важливими в наш час виступають ідеї повернення свідомості кожного українця до свого фундаментального (ідейного, культурного і духовного) підґрунтя. Адже саме воно утримує в своїх надрах весь той колосальний потенціал, який формувався впродовж багатьох століть і який являє собою найбагатшу скарбницю, якою володіє народ. Плідне національне відродження, становлення української держави, національне світозбереження неможливі (не будуть конструктивними) без споглядання усєї історичної, культурної, духовної та інтелектуальної спадщини народу.

Проте поруч з тим, будь-яка нова, нетрадиційна релігія може бути залученою до процесів національно-культурного відродження. Для цього є одна, але важлива умова – людина, пройнята ідеями нетрадиційної релігійності, не має зрікатися свого національного надбання. Вона повинна бути попри свої релігійні переконання, патріотом своєї Батьківщини і гідним нащадком попередніх поколінь. Адже наші предки хоч часом і запозичували певні ідеї зовні, але не підпорядковувалися їм цілковито і бездумно, а плідно переосмислювали через власну національно-культурну призму. Зрозуміло, що статися таке може лише шляхом компромісного вирішення проблем. Проте сучасне українське суспільство, на наш погляд, часто некритично переймає всі релігійні західні і східні нововведення. Воно намагається визначити їх як виключно істинні чинники становлення особистості. Але не слід забувати, що релігійність поза національним контекстом, "відроджуючи духовність" нації, сіє в її надрах дух національного нігілізму, зречення етнічної самобутності. А відтак це призводить до зречення себе самого в етнонаціональному контексті.

В тому вигляді, в якому в сучасній Україні впроваджуються чи вже існують нетрадиційні релігії, вони не постають запорукою чи механізмом відродження духовності. Вони не є й засобом відродження нації, не говорячи вже про українське державотворення. Насамперед викликають стурбованість ті нетрадиційні нововведення які сіють на українському ментальному ґрунті зневагу до своїх ідейно-національних витоків, презирство до мови і культури, а назагал – до всього українського.

Безсумнівно, що розв'язання релігійних проблем в Україні набирає доленосного характеру. По тому, як буде вирішене релігійне питання в країні, залежить її майбуття, її становлення як держави. Історія нашого народу дала нам не один урок для підтвердження цієї тези. Але, вирішуючи релігійне питання, нам завжди слід пам'ятати слова нашого першого президента Михайла Грушевського: "Для всіх, хто живе в Україні, а живучи, любить її, а люблячи, хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не обдирати, не експлуатувати для себе... всякий, хто водиться такими поглядами, дорогий співгорожанин для нас, незалежно від того, хто б він не був".¹

¹ Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991. – С. 106.